

Ireneusz Pękalski

Kanoniczno-cywilny status Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi

Łódzkie Studia Teologiczne 1, 43-56

1992

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. IRENEUSZ PEKALSKI

KANONICZNO-CYWILNY STATUS WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W ŁODZI

UWAGI WSTĘPNE

Kościół w niedawnej przeszłości wypowiadał się wielokrotnie za utrzymaniem sprawdzonej w ciągu wieków praktyki, zgodnie z którą przygotowanie kandydatów do kapłaństwa odbywa się w specjalnie do tego celu powołanej instytucji zwanej seminarium duchownym. Kościół uznał ją nawet za instytucję konieczną do formacji przyszłych kapłanów, choć wymagającą dokonywania weń pewnych zmian, jakie postulują aktualne okoliczności, w których Kościół spełnia swe posłannictwo¹.

Powyższe stwierdzenia znajdują potwierdzenie w Dyrektorium Kongregacji Biskupów *Ecclesiae imago* z 22 lutego 1973 r.², które seminaria duchowne uznaje za najważniejszą instytucję diecezjalną³. Dlatego też, mając na uwadze fakt, że warunkuje ona w istotnym stopniu trwałość oraz różnorodność kapłańskiego posługiwania, zachęca się biskupów do otaczania seminarium najbardziej „gorliwą i ustawiczną troską”⁴. W tym zakresie Dyrektorium *Ecclesiae imago* zobowiązuje pasterzy kościołów partykularnych do pilnego wprowadzania w życie norm wydanych odnośnie do seminariów przez Sobór Watykański II oraz Stolicę Apostolską⁵.

Do najważniejszych ustaw kościelnych aktualnie obowiązującego prawa powszechnego, które regulują wszystkie sprawy dotyczące struktury organizacyjnej oraz różnorodnej formacji alumnów, należy zaliczyć Kodeks Jana Pawła II, promulgowany w 1983 r. oraz *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*

¹ *Dekret Optatam totius*, nr 4, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, deklaracje*, red. S. Jaworski, Poznań 1986, s. 449. Por. także Jan Paweł II, *Posynodalna Adhortacja Apostolska „Pastores dabo Vobis”* z 25 marca 1992 r., nr 60, *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, 1992, 13, 3–4, s. 46.

² *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, (dalej PPK), wyd. E. Sztafrowski, t. VI, z. 1, nr 10374–11035.

³ Dyrektorium Kongregacji Biskupów dotyczące pasterskiej posługi biskupów *Ecclesiae imago* (dalej – EI), nr 191, [w:] PPK, t. VI, z. 1, nr 10917.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

wydaną przez Kongregację Wychowania Katolickiego 19 marca 1985 r.⁶ Powyższe dokumenty zawierają zatem normy prawne obowiązujące wszystkie seminaria duchowne. Na ich podstawie – jak stwierdza Dyrektorium *Ecclesiae Imago* – winny być opracowane własne regulaminy (statuty) zatwierdzone przez biskupa diecezjalnego. Oczywiście mogą one zawierać rozmaite normy uwzględniające specyfikę poszczególnych kościołów partykularnych⁷. Odnosi się to zarówno do struktury organizacyjnej seminarium, jak również do podstawowych zasad formacji kapłańskiej. Powyższe kwestie zostaną tu potraktowane ze szczególną uwagą, choć niekiedy bez możliwości odwołania się do źródeł pisanych partykularnego prawa diecezji łódzkiej.

W niniejszym opracowaniu uwzględniono też niektóre aktualnie obowiązujące przepisy prawa cywilnego odnoszące się do seminariów duchownych, co – jak się wydaje ukazuje tę instytucję w pełniejszym świetle.

1. STRUKTURA ORGANIZACYJNA ŁÓDZKIEGO SEMINARIUM

1.1. Normy prawa powszechnego

Każde seminarium duchowne utworzone przez kompetentną władzę kościelną otrzymuje w Kościele o s o b o w o ś ć p r a w n ą⁸, czyli staje się podmiotem wszystkich praw i obowiązków zgodnych z jego naturą. Zgodnie z normą zawartą w kanonie 118, osoba prawna zawsze działa za pośrednictwem swego reprezentanta. W odniesieniu do seminarium ma w tym względzie zastosowanie przepis kanonu 238 par. 2, z którego brzmienia wynika, że wszystkie sprawy w imieniu seminarium załatwia rektor, chyba że kompetentna władza kościelna inaczej postanowiła, co do niektórych spraw.

Mając na względzie wyżej cytowany kanon oraz postanowienie kanonu 239 par. 1, należy stwierdzić, że każde seminarium musi mieć rektora. W razie potrzeby biskup diecezjalny może rektorowi przydzielić do pomocy zastępcę, czyli wicerektora⁹.

Ponadto w każdym seminarium winni być ustanowieni inni wychowawcy, zwani też moderatorami¹⁰, kierownik studiów¹¹ i wykładowcy¹², jeśli zajęcia odbywają się w samym seminarium, a także ekonom¹³.

⁶ Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis (dalej RF), Romae 1985.

⁷ EI, nr 191, [w:] PPK, t VI, z. 1, nr 10917.

⁸ Kanon 238 par. 1.

⁹ Kanon 239 par. 1.

¹⁰ Kanon 239 par. 3.

¹¹ Kanon 239 par. 1.

¹² Kanon 261 par. 2.

¹³ Kanon 239 par. 3.

Nad formacją duchową alumnów czuwa w seminarium kierownik duchowy¹⁴ (*spiritus director*) oraz spowiednicy zwyczajni lub nadzwyczajni¹⁵, a także moderatorzy życia duchowego (*moderator vitae spiritualis*)¹⁶.

1.2. Specyfika struktury organizacyjnej łódzkiego Seminarium

Wprawdzie struktura organizacyjna Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi zasadniczo uwzględnia przepisy prawa powszechnego, jednakże można mówić o pewnych specyficznych rozwiązaniach przyjętych w tej uczelni kościelnej. Odnosi się to między innymi do terminologii używanej w odniesieniu do niektórych urzędów seminaryjnych. Chodzi tu o urząd prefektów odpowiedzialnych za utrzymanie karności w Seminarium, a także o urząd ekonoma, który w łódzkim Seminarium nosi nazwę dyrektora administracyjnego. Zgodnie z praktyką stosowaną w innych polskich seminariach, kierownik duchowy, o którym mowa w kanonie 239 par. 2, nazywany jest ojcem duchownym.

Specyfiką łódzkiego Seminarium jest również i to, że za formację intelektualną odpowiada w nim wicerektor, a nie kierownik studiów, którego wymienia się w kanonie 261 par. 2. Biblioteka łódzkiego Seminarium jest administrowana przez dyrektora, którego ustanawia biskup diecezjalny.

Wyższe Seminarium Duchowne w Łodzi należy do grupy tych uczelni, w których alumni uczestniczą w wykładach odbywających się w gmachu seminaryjnym. Jednakże od roku akademickiego 1989/90 klerycy V i VI roku na mocy porozumień zawartych z Akademią Teologii Katolickiej w Warszawie – są studentami Wydziału Teologicznego tej uczelni, odbywają studia zaoczne zakończone uzyskaniem tytułu magistra teologii ogólnej.

W roku akademickim 1990/91 Biskup Ordynariusz ustanowił opiekunów (moderatorów) poszczególnych roczników. Ich zadaniem – najogólniej rzecz ujmując – jest sprawowanie funkcji wychowawcy danego roku.

W łódzkim Seminarium, podobnie jak w wielu uczelniach tego typu, grono wykładowców stanowią, oprócz duchownych, także świeccy. Prowadzą oni przede wszystkim lektoraty języków nowożytnych oraz zajęcia z takich dziedzin, jak medycyna pastoralna, fonetyka pastoralna, elementy wiedzy o języku, język polski w duszpasterstwie oraz wychowanie fizyczne. Wydaje się, że łódzka uczelnia duchowna należy do grona nielicznych seminariów, w których wychowanie fizyczne jest obowiązkowe dla studentów I i II roku.

¹⁴ Kanon 239 par. 2.

¹⁵ Kanon 240 par. 1.

¹⁶ Kanon 246 par. 4.

2. PRZYGOTOWANIE ALUMNÓW DO KAPŁAŃSTWA W ŁÓDZKIM SEMINARIUM

2.1. Normy kościelnego prawa powszechnego co do formacji seminaryjnej

Mając na uwadze przepisy kościelnego prawa powszechnego, zwykle się wyróżniać następujące podstawowe aspekty formacji seminaryjnej: formacja duchowa, naukowa, duszpasterska oraz kulturalna.

Kodeks Prawa Kanonicznego stanowi, że Konferencje Biskupów poszczególnych krajów winny opracować własne zasady formacji seminaryjnej dostosowane do własnych potrzeb, uwzględniające normy wydane w tej materii przez najwyższą władzę kościelną. Zasady te winny być przed wejściem w życie zatwierdzone przez Stolicę Apostolską¹⁷.

Formacja seminaryjna, jak już wyżej wspomniano, obejmuje zasadniczo następujące dziedziny: życie duchowe, zdobywanie wiedzy teoretyczno-praktycznej oraz nabywanie postaw właściwych ludziom kulturalnym. Celem tej formacji jest także harmonijne uporządkowanie i ukierunkowanie jej poszczególnych aspektów, aby kandydaci do kapłaństwa wraz ze zdobywaniem odpowiedniej ludzkiej dojrzałości nabywali także ducha Ewangelii i nawiązywali ścisłą łączność z Chrystusem¹⁸. Należy też podkreślić, że istotnym zadaniem seminarium jest kształcenie przyszłych duszpasterzy, a zatem cała formacja seminaryjna winna być skoncentrowana na realizacji tegoż zadania¹⁹.

Jest oczywiste, iż formacja seminaryjna stanowi pewną całość, nie można zatem wyróżniać w niej następujących po sobie etapów, choć niewątpliwie zachodzi pewna kolejność w zdobywaniu najpierw wiedzy filozoficznej, następnie teologicznej, czy też pewna gradacja zadań zleczanych alumnom uwzględniająca stopień i zakres zdobytej przez nich wiedzy teoretycznej oraz ich czas pobytu w seminarium.

Kodeks Prawa Kanonicznego, podobnie jak uprzednio promulgowane dokumenty Stolicy Apostolskiej, w przepisach odnoszących się do formacji seminaryjnej szczególnie miejsce przyznają tym dyspozycjom prawnym, które regulują kwestie związane z formacją duchową alumnow. Jej celem – bardzo ogólnie rzecz ujmując – jest odpowiednie przygotowanie kleryków do owocnego wypełniania w przyszłości posługi pasterskiej oraz do wypracowania w nich postaw stanowiących praktyczną realizację prawdy, iż są w szczególny sposób odpowiedzialni za misyjną działalność Kościoła²⁰. Ponadto poprzez systematyczną pracę nad sobą seminarzyści powinni postępować na drodze doskonałości osobistej oraz nabywać te cnoty moralne, które pomogą im prawidłowo kształtować ich relacje z innymi ludźmi²¹.

¹⁷ Kanon 242 par. 1. Por. E. Szafrowski, Podręcznik prawa *kanonicznego*, t. I. Warszawa 1985, s. 319.

¹⁸ Kanon 244.

¹⁹ RF, nr 45, s. 36

²⁰ Kanon 244 i 245; nadto por. EI, nr 195, [w:] PPK, t. VI, z. 1, nr 10925; RF nr 44–58, s. 35–45.

²¹ Kanon 245 par. 1.

Zarówno dekret soborowy *Optatam totius*, jak i dokumenty Stolicy Apostolskiej wydane w 1970 i 1985 roku, określające podstawowe zasady formacji kapłańskiej, szczegółowo omawiają rozmaite cele, jakim winno być podporządkowane życie duchowe alumnów. Zgodnie z normami zawartymi w tychże dokumentach, poprzez formację duchową przyszli kapłani winni stawać się w szczególny sposób „drugim Chrystusem”, coraz doskonalej naśladować Go, a także dobrze zrozumieć służebny charakter swej posługi²². Ponadto duchowe życie alumnów, wspierane pielęgnowaniem wspólnotowych więzi między sobą, winno zmierzać do stopniowego włączania ich do diecezjalnego prezbiterium²³.

Formacja duchowa w seminarium ma także służyć świadomemu i wielkoduszemu przyjęciu daru celibatu, należytemu rozumieniu i praktykowaniu posłuszeństwa oraz ubóstwa²⁴. Ma nadto przyczyniać się do umiłowania przez alumnów Eucharystii i Liturgii Godzin, a także do pielęgnowania przez nich cnoty pokuty, chętnego praktykowania zewnętrznego milczenia umożliwiającego wewnętrzną skupienie oraz kształtowanie właściwych kontaktów ze światem²⁵.

W odniesieniu do formacji naukowej dokumenty wydane przez Stolicę Apostolską stanowią, że alumni winni w seminarium otrzymać obszerne i solidne wykształcenie zarówno w zakresie nauk humanistycznych i ścisłych, jak i filozoficzno-teologicznych²⁶. Gruntowna formacja naukowa ma przyczyniać się do umocnienia wiary samych alumnów oraz winna przygotowywać ich do podjęcia w przyszłości zadania głosicieli Ewangelii współczesnemu człowiekowi oraz powinna wykształcić w alumnach umiejętność wszczepiania ewangelicznego orędzia zbawienia w rozmaite dziedziny współczesnej kultury²⁷.

Celem formacji duszpasterskiej, jak wynika z odnośnych norm zawartych w Kodeksie Prawa Kanonicznego²⁸ oraz w *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 1970²⁹ i 1985³⁰ roku, jest przekazanie alumnom odpowiedniej wiedzy teoretycznej i praktycznej umożliwiającej im właściwe wypełnienie w przyszłości rozmaitych duszpasterskich zadań. Formacja pastoralna winna jak podkreślają wspomniane dokumenty kościelne ożywiać cały proces kształtowania przyszłych kapłanów. W toku seminaryjnych studiów należy koniecznie zwrócić uwagę na to, aby formacja ściśle duszpasterska uwzględniała specyfikę miejsca i czasu, w jakim alumni jako przyszli duszpasterze będą spełniać swą posługę. Formacja ta winna obejmować między innymi praktykę katechetyczną, homiletycz-

²² RF, nr 44, s. 35–36.

²³ RF, nr 47, s. 36–37.

²⁴ RF, nr 48–50, s. 37–40.

²⁵ RF, nr 52–58, s. 41–45.

²⁶ RF, nr 65–69 i 70–81, s. 49–50 i 51–59.

²⁷ Kanon 248.

²⁸ Kanon 255–258.

²⁹ PPS, t. III, z. 1, nr 4738–4973.

³⁰ RF, nr 82–85, s. 59–61.

ną, liturgiczną, kierownictwo duchowe różnych grup wiernych, administrowanie parafii, duszpasterski kontakt z akatolikami lub niewierzącymi. Tego rodzaju formacja winna być prowadzona przez cały czas seminaryjnych studiów, zarówno w ciągu roku akademickiego, jak i w okresie wakacji, oczywiście z uwzględnieniem miejscowych warunków, a także roku studiów seminaryjnych.

Wprawdzie cytowane wyżej podstawowe dokumenty kościelne nie wymieniają oddzielnie formacji kulturalnej alumnów, jednakowoż traktują ją jako integralną część procesu kształcenia przyszłych duszpasterzy. Jest rzeczą ze wszech miar godną podkreślenia, iż dyspozycje prawne odnoszące się do kwestii nabywania przez seminarzystów kultury osobistej są zamieszczone w kodeksowych normach określających cele seminaryjnej formacji duchowej³¹. Prawodawca wychodzi bowiem z bardzo słusznego założenia, że winna ona obejmować całego człowieka, a więc ma rozciągać się także na sferę jego osobistych kontaktów z innymi. Kontakty te powinny charakteryzować m.in. odpowiednia kultura bycia, dotrzymywanie złożonych obietnic, skromność w rozmowach itp. Kultura osobista każdego duszpasterza przejawia się także w umiejętności jasnego i poprawnego językowo wypowiedzania myśli, cierpliwego słuchania innych, nawiązywania właściwego kontaktu osobistego, okazywania każdemu należytego szacunku³².

Formacja kulturalna seminarzystów winna nadto obejmować przekazywanie im odpowiedniego zasobu wiedzy z różnych dziedzin humanistycznych, takich jak, np. języki obce, rozumienie rozmaitych form twórczości artystycznej sakralnej i świeckiej³³. Ważne w tym względzie jest również nauczanie alumnów umiejętności należytego korzystania ze współczesnych środków audiowizualnych³⁴.

Oprócz formacji seminaryjnej dokonującej się w toku studiów filozoficzno-teologicznych, dokumenty kościelne postulują odpowiednio zorganizowane kształcenie kapłanów w zakresie duchowości, wiedzy oraz duszpasterstwa³⁵.

2.2. Realizacja w archidiecezji łódzkiej norm prawa powszechnego o formacji seminaryjnej

Wydaje się, że w łódzkim Seminarium Duchownym, podobnie jak w innych tego typu polskich uczelniach, są w pełni realizowane przepisy kościelne określające podstawowe cele oraz zasady formacji duchowej, intelektualnej, pastoralnej i kulturalnej. Obecnie zajmujemy się syntetycznym omówieniem formacji kapłańskiej w łódzkim Seminarium, ze szczególnym uwzględnieniem tego, co stanowi

³¹ Kanon 245 par. 1.

³² RF, nr 21, s. 26.

³³ Kanon 249; por. także RF, nr 67, s. 49.

³⁴ RF, nr 68, s. 50.

³⁵ Kanon 279; por. także RF, nr 100, s. 68-69.

owoc przemyśleń i ustaleń jego przełożonych oraz wychowawców, które zostały aprobowane przez miejscowego ordynariusza.

Wśród środków chrześcijańskiej pobożności niezbędnych w duchowym dojrzwaniu alumnów do kapłaństwa, można wyróżnić te, które praktykowane są codziennie lub regularnie (okresowo).

W łódzkim Seminarium stosowane są codziennie następujące ćwiczenia ascetyczne: modlitwy poranne połączone z rozmyślaniem, uczestnictwo w Eucharystii (zawsze z homilią głoszoną przez kapłanów lub diakonów), Liturgia Godzin (diakoni zgodnie z przyjętymi zobowiązaniami, inni alumni wedle natchnień łaski Bożej), Anioł Pański (odmawiany rano, przed obiadem i wieczorem), południowy i wieczorny rachunek sumienia, indywidualna lub wspólnotowa (dwa razy w tygodniu) adoracja Najświętszego Sakramentu, modlitwa różańcowa (przynajmniej jedna cząstka), lektura Pisma Świętego, czytanie duchowne, modlitwy wieczorne (odmawiane indywidualnie kilka razy w tygodniu) oraz silentium sacrum.

Alumni łódzkiego Seminarium wypełniają ponadto następujące praktyki pobożne: sakrament pojednania (przynajmniej co dwa tygodnie), rozmowy z ojcem duchownym (3–4 razy w roku), konferencje ascetyczno-formacyjne wygłaszane przez ojca duchownego lub innych specjalnie zaproszonych kapłanów, nabożeństwa przyjęte zgodnie z tradycją i wskazaniem Kościoła lub seminaryjnymi zwyczajami (np. nabożeństwa majowe, czerwcowe, październikowe, nowenny, nieszpory), miesięczne skupienia (także w ciągu wakacji), rekolekcje (na rozpoczęcie roku akademickiego, w okresie Wielkiego Postu oraz przed diakonatem i święceniami kapłańskimi), wspólnotowa modlitwa w ramach tego samego rocznika, pokoiku lub grupy apostołskiej.

W ramach formacji duchowej stosowane są w łódzkim Seminarium pewne szczególne środki służące lepszemu przygotowaniu alumnów do obłóczyn, posług, kandydatury i święceń.

Alumni II roku, przygotowujący się do przyjęcia sutanny na początku studiów teologicznych, uczestniczą w dwóch konferencjach wygłaszanych przez ich opiekuna (I i II semestr), odbywają dwie rozmowy z ojcem duchownym (na początku I i II semestru), dwie rozmowy z przełożonymi (w I semestrze z przełożonym delegowanym przez rektora, w II semestrze zaś z rektorem) oraz jedną rozmowę z biskupem ordynariuszem (II semestr). W trakcie czerwcowej zwyczajnej sesji Rady Pedagogicznej są oni dopuszczani do obłóczyn.

Klerycy III roku przygotowują się do przyjęcia w trakcie wielkopostnych rekolekcji posługi lektora, natomiast alumni roku IV – do akolitu. Są oni zobowiązani do udziału w jednej konferencji wygłaszanej przez opiekuna danego rocznika (I semestr), odbywają jedną rozmowę z ojcem duchownym (I semestr) oraz przeprowadzają rozmowę z przełożonym delegowanym przez rektora (I semestr). Decyzja o dopuszczeniu alumnów do lektoratu lub akolitu podejmowana jest w trakcie wiosennej nadzwyczajnej sesji Rady Pedagogicznej.

Studenci roku V przygotowują się do włączenia ich do grona kandydatów do diakonatu i kapłaństwa, a także do przyjęcia święceń diakonatu, które zgodnie z obecnie stosowaną w diecezji łódzkiej praktyką są udzielane po wakacjach na początku ostatniego roku studiów. Zarówno przed tzw. kandydaturą, jak i przed diakonatem alumni są zobowiązani do wysłuchania jednej konferencji głoszonej przez ich opiekuna, do odbycia rozmowy z ojcem duchownym, rektorem i biskupem ordynariuszem. Decyzja w sprawie dopuszczenia do kandydatury podejmowana jest w czasie zimowej sesji Rady Pedagogicznej, natomiast dopuszczenie do święceń diakańskich odbywa się w trakcie czerwcowej sesji (przed wakacjami).

Diakoni przed przyjęciem święceń kapłańskich (udzielanych zazwyczaj w drugą sobotę czerwca, a więc w wigilię Archidiecezjalnego Święta Eucharystii), uczestniczą obowiązkowo w konferencji, którą wygłasza ich opiekun, odbywają specjalną rozmowę z ojcem duchownym, rektorem i biskupem ordynariuszem. Przygotowanie bliższe do święceń odbywa się w II semestrze, natomiast decyzja o dopuszczeniu diakonów do kapłaństwa podejmowana jest w trakcie wiosennej nadzwyczajnej sesji Rady Pedagogicznej.

Formacja n a u k o w a przebiega w łódzkim Seminarium zgodnie z postanowieniami Konferencji Episkopatu Polski zawartymi w dokumencie noszącym tytuł *Zasady formacji kapłańskiej w seminariach duchownych w Polsce*³⁶. Dokument ten zwany również Ratio studiorum został aprobowany w 1971 r., a następnie poprawiony i uzupełniony w 1977 r. Jednakże, porównując układ przedmiotów na poszczególnych latach studiów przyjęty w tymże Ratio studiorum z programem zajęć dydaktycznych obowiązującym w łódzkim Seminarium, da się zauważyć pewne różnice. Dotyczą one nie tylko liczby godzin przewidywanych na wykładanie określonych dyscyplin filozoficzno-teologicznych, ale także samych przedmiotów najczęściej nie wyszczególnionych w Ratio studiorum, jak np. metodyka pracy naukowej (2 godz. w II semestrze na I roku), historia czasów Starego i Nowego Testamentu (na roku III – 1 godz. tygodniowo), archeologia biblijna (rok IV – 1 godz. tygodniowo), pedagogika mediów masowych (V rok – 1 godz. tygodniowo), współczesne kierunki filozoficzne (VI rok – 1 godz. tygodniowo). Niektóre z ogólnie zarysowanych różnic zachodzących między ogólnopolskim Ratio studiorum a programem zajęć dydaktycznych obowiązujących w łódzkim Wyższym Seminarium Duchownym wynikają z troski o możliwie jak najbardziej gruntowne przygotowanie kadr przyszłych duszpasterzy, są zatem zgodne z dyspozycjami zawartymi w oficjalnych dokumentach wydanych przez Stolicę Apostolską. Należy nadto podkreślić, że *Zasady formacji kapłańskiej w seminariach duchownych w Polsce* przewidują możliwość dodawania pewnych przedmiotów lub ćwiczeń nie uwzględnionych w układzie dyscyplin teoretyczno-praktycznych przyjętym w tymże dokumencie wydanym przez Konferencję Episkopatu Polski³⁷.

³⁶ Dokument ten został wydany w formie maszynopisu staraniem Komisji Episkopatu Polski do spraw Seminarium Duchownych.

³⁷ Por. s. 31.

Jak już wspomniano, od roku akademickiego 1989/90 alumni V i VI roku stają się zaocznymi studentami Wydziału Teologicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Zgodnie z przyjętymi ustaleniami klerycy piszą prace magisterskie zatwierdzone przez ATK, pod kierunkiem wykładowców łódzkiego Seminarium. Zalicza się im wszystkie wykłady i egzaminy, jakie zdają w Seminarium, natomiast tzw. obrona pracy magisterskiej odbywa się w ATK.

Jedną z form pogłębiania formacji intelektualnej stosowanych w łódzkim Seminarium jest udział przedstawicieli poszczególnych seminariów naukowych w ogólnopolskich zjazdach organizowanych przez katolickie uczelnie. Alumni mają nadto możliwość ubogacania swojej wiedzy przez przynależność do rozmaitych kół zainteresowań (np. Koło historyczne, ekumeniczne).

Formacja *p a s t o r a l n a* prowadzona jest w łódzkim Seminarium, oczywiście w różnym zakresie, przez cały okres sześcioletnich studiów filozoficzno-teologicznych. Polega ona nie tylko na przekazywaniu rzetelnej wiedzy teoretycznej, ale także na zajęciach praktycznych (np. ćwiczenia z fonetyki, homiletyki, katechetyki). W roku akademickim 1990/91 przyjęto zasadę, że wszyscy alumni – zgodnie z uzyskaną wiedzą teoretyczną, zdobytym doświadczeniem i przyjętymi posługami lub święczeniami – są zobowiązani do odbywania w okresie wakacyjnym rozmaitych praktyk duszpasterskich (np. udział w koloniach organizowanych przez łódzką Caritas, w obozach harcerskich, w rekolekcjach dla osób niepełnosprawnych). Zgodnie z postanowieniami Biskupa Ordynariusza każdy kleryk przynajmniej raz w ciągu studiów seminaryjnych winien uczestniczyć w pieszej pielgrzymce na Jasną Górę, wspierając w rozmaitych działaniach kapłanów odpowiedzialnych za poszczególne grupy pielgrzymów. Ponadto winien uczestniczyć (przynajmniej raz) w oazach organizowanych w czasie wakacji przez Ruch Światło-Życie.

W ciągu roku akademickiego alumni łódzkiego Seminarium, zgodnie ze swoimi zainteresowaniami, uczestniczą w różnych formach apostołstwa charytatywnego, podejmują tzw. akcje powołaniowe, wspomagają kapłanów w prowadzeniu rekolekcji dla młodzieży, uczestniczą w spotkaniach z harcerzami, w opłatkach organizowanych przez katechetów w szkołach, biorą udział w tygodniu modlitw o jedność chrześcijan odbywanych w różnych kościołach i wspólnotach chrześcijańskich miasta Łodzi.

W 1991 r. po wielu latach poszukiwań najlepszych rozwiązań, postanowiono, iż alumni ostatniego kursu przed przyjęciem święceń diakańskich są zobowiązani do odbycia w czasie wakacji miesięcznych praktyk duszpasterskich (przełom sierpnia i września). Przed ich rozpoczęciem Zarząd Seminarium spotyka się z proboszczami, u których owe praktyki mają się odbywać. Celem tego spotkania jest dokładne omówienie przebiegu zajęć duszpasterskich, jakie winni alumni podjąć i wykonać w trakcie praktyk.

Jak wynika z dyspozycji zawartych w zatwierdzonych przez Biskupa Łódzkiego *Zasadach życia wspólnoty seminaryjnej* alumni mogą w szerokim zakresie korzystać z rozmaitych dóbr kultury dzięki takim mediom masowym, jak np. pra-

sa, radio, telewizja, a także poprzez udział w spektaklach filmowych, teatralnych czy koncertach³⁸. W ten sposób klerycy nie tylko pogłębiają i ubogacają swoją wiedzę z rozmaitych dziedzin szeroko pojmowanej kultury, lecz także mają możliwość lepszego poznania mentalności oraz zainteresowań współczesnego człowieka, co niewątpliwie stanowi ważną pomoc w rozeznaniu właściwych sposobów coraz bardziej skutecznego przekazywania mu ewangelicznych wartości³⁹.

Cytowany wyżej dokument zachęca nadto alumnów do rozwijania własnych zainteresowań odnoszących się do różnych dziedzin kultury, m.in. przez przynależność do rozmaitych zespołów i kół (np. zespoły muzyczne, koło plastyczne, fotograficzne)⁴⁰. Co więcej, dokument ten stanowi, że „alumn staje się twórcą kultury poprzez poprawne używanie literackiego języka ojczystego, przestrzeganie zasad grzeczności, zachowanie atmosfery skupienia w czasach i miejscach gdzie ona obowiązuje, unikanie hałasu, dbanie o własną powierzchność”⁴¹.

Zasady życia wspólnoty seminaryjnej diecezji łódzkiej zawierają też pewne wskazania dotyczące formacji społecznej, przez którą kształtuje się w alumnach postawa odpowiedzialności za budowanie właściwej atmosfery w całej społeczności seminaryjnej, a także stają się oni bardziej wrażliwi za odpowiednie korzystanie z takich wspólnych dóbr materialnych, jak np. wyposażenie sal wykładowych, pokoików, refektarza, czytelnicy, sprzętu muzycznego i sportowego oraz wyposażenie ciemni fotograficznej⁴².

Jest godne podkreślenia, że *Zasady życia wspólnoty seminaryjnej* diecezji łódzkiej osobno i wyjątkowo szeroko traktują kwestię wychowania do odpowiedzialności. Wydaje się, że w ten sposób we wspomnianym dokumencie pragnie się zaakcentować pilną konieczność wyrabiania u alumnów postawy odpowiedzialności za swoje słowa i czyny, właściwej człowiekowi w pełni osobowo dojrzałości. W myśl wskazań zawartych w cytowanym wyżej dokumencie, nabywaniu przez alumnów tej jakże ważnej postawy, ma służyć m.in. osobista troska o rozwój i umocnienie swego powołania, systematyczna praca nad sobą, należyte wypełnianie kleryckich obowiązków i zleconych prac, umiejętne opanowywanie osobistych zachcianek, właściwe wykorzystywanie wolnego czasu (zwłaszcza w trakcie ferii i wakacji), roztropne korzystanie z zewnętrznej wolności, utrzymywanie właściwych kontaktów ze świeckimi oraz należyte rozumienie i praktykowanie posłuszeństwa⁴³.

³⁸ *Zasady życia wspólnoty seminaryjnej* (maszynopis), nr 19, s. 6–7.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże, nr 24, s. 8.

⁴¹ Tamże, nr 21, s. 7.

⁴² Tamże, nr 26, s. 8–9.

⁴³ Tamże, nr 31–35, s. 10–15.

3. STATUS WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W ŁODZI W ŚWIELE PRZEPISÓW POLSKIEGO PRAWA CYWILNEGO

Seminarium Duchowne w Łodzi otrzymało w 1938 r. uprawnienia, jakie w owym czasie uzyskiwały wszystkie polskie wyższe szkoły. Uprawnienia te nie zostały do tej pory wyraźnie odwołane, choć w okresie powojennym aż do 1989 r. nie były respektowane przez władze państwowe⁴⁴. Aktualny stan prawny w tej materii regulują zasadniczo trzy ustawy promulgowane 17 maja 1989 r., a mianowicie ustawa o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁴⁵, o gwarancjach wolności sumienia i wyznania⁴⁶ oraz o ubezpieczeniu społecznym duchownych⁴⁷. Ustawy te weszły w życie 23 maja 1989 r. Normy w nich zawarte odnoszą się oczywiście do wszystkich wyższych seminariów duchownych działających na terenie Polski. Zatem sytuacja prawno-cywilna łódzkiego Seminarium jest taka sama, jak i wszystkich innych tego typu uczelni kościelnych.

Jedną z podstawowych zasad przyjętych w ustawie o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego brzmi następująco: „Kościół rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami”⁴⁸. Zasada ta oznacza, że Kościół katolicki w sprawach ściśle związanych z jego posłannictwem rządzi się własnym prawem promulgowanym przez kompetentną władzę kościelną. Oczywiście odnosi się to także do wszystkich spraw dotyczących erygowania, wewnętrznej struktury organizacyjnej i funkcjonowania seminariów duchownych.

Brzmienie cytowanego wyżej przepisu ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego nasuwa jednak pewne wątpliwości. Odnoszą się one przede wszystkim do tego, czy słusznie rozróżnia się w nim władzę duchowną i jurysdykcyjną. Aktualnie obowiązujący Kodeks Prawa Kanonicznego nie zna bowiem pojęcia „władza duchowna”, natomiast termin „władza jurysdykcyjna” pojawia się w nim tylko raz jako synonim określenia „władza rządzenia” (potestas regiminis). Termin „władza duchowna” był dawniej często używany w języku potocznym na oznaczenie osób lub instytucji kościelnych zarządzających diecezją (np. dawniej mówiło się, że „władza duchowna podjęła jakąś decyzję”, a przy uzasadnianiu pewnych decyzji podejmowanych przez biskupa mówiono, że „taka jest wola władzy duchownej”). Nie było to jednak określenie ściśle prawne, którym posługiwano by się w oficjalnym ustawodawstwie kościelnym.

Wydaje się nadto, że pojęcie „władza duchowna”, abstrahując od przypomnianego uprzednio jego potocznego rozumienia, znaczeniowo pokrywa się cał-

⁴⁴ Por. *Diecezja łódzka. Terytorium, organizacja, duchowieństwo*, Łódź 1987, s. 63.

⁴⁵ *Dziennik Ustaw*, 1989, nr 29, poz. 154.

⁴⁶ Tamże, poz. 155.

⁴⁷ Tamże, poz. 156.

⁴⁸ Tamże, poz. 154, art. 2.

kowiec z techniczno-prawnym określeniem „władza jurysdykcyjna”, gdyż oba oznaczają władzę rządzenia sprawowaną wobec osób podlegających kompetentnym przełożonym kościelnym. Należy też dodać, że zgodnie z kanonem 129 par. 1 władza jurysdykcyjna jest wykonywana przez tych, którzy otrzymali święcenia, a zatem przez osoby należące do stanu duchownego. Z powyższego wynika, że w Kościele nie ma władzy jurysdykcyjnej, która mogłaby być wykonywana przez świeckich. Jeśli więc przyjmie się, że termin „władza duchowna” oznacza władzę, jaką spełniają w Kościele osoby duchowne, to należy uznać, że utożsamia się ona z określeniem „władza jurysdykcyjna”.

Omawiany tu artykuł ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polsce używa też dwóch innych pojęć, które wydają się treściowo całkowicie ze sobą utożsamiać. Mianowicie chodzi o następujące sformułowania: „wykonywanie władzy duchownej i jurysdykcyjnej” oraz „zarządzanie swoimi sprawami”. W odniesieniu do tych dwóch sformułowań rodzi się wątpliwość, czy istnieją także przypadki zarządzania sprawami kościelnymi, które nie oznaczałyby wykonywania przez kompetentne osoby kościelne władzy jurysdykcyjnej.

Zauważmy najpierw, że użyte w ustawie sformułowanie „zarządzanie swoimi sprawami” nie może odnosić się do spraw tzw. forum mieszanego obejmującego kwestie, w których kompetentna jest zarówno władza kościelna, jak i cywilna. W takich przypadkach następuje kanonizacja przepisów prawa danego państwa, jeśli prawodawca kościelny nie wydał w określonych sprawach własnych ustaw. Oznacza to, że w takich okolicznościach Kościół wykonuje swą autonomiczną władzę, a więc zarządza swoimi sprawami, posługując się ustawami przyjętymi w prawie obowiązującym na terenie danego państwa.

Ponadto należy przypomnieć, że zgodnie z kanonem 135 par. 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego władza rządzenia obejmuje władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. A zatem w prawie kościelnym, podobnie jak we współczesnych systemach prawa cywilnego, przyjmuje się trójpodział władzy, w którym mieszczą się wszystkie możliwe rodzaje władzy. Zarządzanie sprawami danego państwa lub wspólnoty kościelnej przejawia się zatem w wydawaniu ustaw, ferowaniu wyroków i w załatwianiu wszystkich innych spraw, które nie są związane ze stanowieniem prawa lub wymierzaniem sprawiedliwości. Wobec powyższego, należy przyjąć, że nie zachodzą takie przypadki zarządzania sprawami kościelnymi, które nie byłyby równocześnie wykonywaniem władzy jurysdykcyjnej.

Omawiana tu ustawa o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego z natury rzeczy nie może regulować wszystkich spraw związanych z relacjami zachodzącymi między Państwem a Kościołem. Dlatego też w art. 3, ust. 2 tejsze ustawy zawarty jest zapis, że inne kwestie dotyczące Kościoła regulują powszechnie obowiązujące przepisy prawa, o ile nie są sprzeczne z zasadami przyjętymi w ustawie z 17 maja 1989 r.

Na mocy art. 8, ust. 1, pkt 9 każde wyższe seminarium duchowne ma osobowość prawną. Jego organem wykonawczym jest rektor (art. 8, ust. 2, pkt 9).

Powyższa norma ma bardzo ważne znaczenie praktyczne. Mieć bowiem osobowość prawną oznacza być zdolnym do nabywania i wykonywania prawa. Jedną z ważniejszych konsekwencji tego przepisu jest możliwość nabywania, posiadania i zbywania przez seminarium mienia ruchomego i nieruchomości, nabywanie i zbywanie innych praw oraz zarządzanie swoim majątkiem (art. 52).

Ważne postanowienie zawiera ust. 4 art. 23 omawianej ustawy. Z jego brzmienia wynika, że wszyscy wykładowcy, wychowawcy i inni pracownicy wyższych seminariów uzyskują te same prawa i obowiązki, jakie spoczywają na nauczycielach i wychowawcach zatrudnionych w państwowych szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych. Zakres owych uprawnień i obowiązków zgodnie z art. 21 ust. 2 – ustali minister edukacji narodowej na wniosek Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski. Natomiast alumnom wyższych seminariów duchownych przysługują świadczenia społecznej służby zdrowia oraz ulgi w opłatach za przejazdy publicznymi środkami lokomocji. Rodzice lub prawni opiekunowie alumnów mają prawo do zasiłków rodzinnych (art. 22, ust. 2). Kościelne osoby prawne mogą przyznawać studentom seminariów stypendia lub inne świadczenia socjalne (art. 22, ust. 3).

Zgodnie z postanowieniem art. 29 ust. 1 ust. z 17 maja 1989 r. alumni wyższych seminariów duchownych korzystają z prawa do odraczania zasadniczej służby wojskowej. Natomiast w razie ogłoszenia mobilizacji oraz w czasie wojny alumni mogą być przeznaczeni do służby sanitarnej lub służby w obronie cywilnej (art. 29, ust. 3, pkt 2).

W myśl przepisów zawartych w omawianej przez nas ustawy Seminarium może bez zezwolenia organizować i prowadzić działalność kulturalną i artystyczną związaną z wypełnieniem swych zadań (art. 50, ust. 3).

Ważne znaczenie praktyczne mają także normy prawne umieszczone w dziale III traktującym o sprawach majątkowych kościelnych osób prawnych. Z art. 53 ust. 1 wynika, że seminaria są zwolnione od obowiązku uzyskiwania zezwolenia na przyjmowanie spadku, zapisu i darowizny. Natomiast na podstawie art. 57 seminaria mają prawo do zbierania ofiar na prowadzenie działalności naukowej oraz utrzymanie studentów.

Ustawa z 17 maja 1989 r. regulująca kwestie związane z gwarancjami wolności sumienia i wyznania w interesującej nas materii zawiera jeden ważny przepis zawarty w art. 19, ust. 2, pkt 5. Stanowi on, że Kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w sposób swobodny kształtować i zatrudniać duchownych. Przepis ten stanowi potwierdzenie ustaleń przyjętych w omawianej poprzednio ustawie o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Polsce.

Ostatnią z ustaw promulgowanych 17 maja 1989 r. odnoszących się po części także do seminariów duchownych jest ustawa o ubezpieczeniach społecznych duchownych. Art. 2 ust. 1 tejże ustawy stanowi, że alumni seminariów duchownych nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia. Korzystają oni ze świadczeń wynikających z ubezpieczenia społecznego na zasadach ustalonych w odniesieniu do

młodzieży uczącej się (art. 2, ust. 2). Jeśli alumnom z jakiegoś tytułu (np. ukończenia 26 roku życia) nie będą przysługiwać świadczenia z ubezpieczenia społecznego, będą oni mieli prawo do świadczeń leczniczych na zasadach ustalonych dla pracowników (tamże). Ustawie o ubezpieczeniach społecznych duchownych podlegają ci alumni, którzy ze względu na wiek nie mogą korzystać ze świadczeń przysługujących młodzieży uczącej się (art. 2, ust. 3).

ZAKOŃCZENIE

Zgodnie z sugestiami nadesłanymi do Rzymu z różnych stron świata, Ojciec Święty Jan Paweł II postanowił, iż VIII Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów (1990 r.) podjęło temat formacji kapłańskiej we współczesnym świecie. Kwestię tę szeroko omawia adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis* promulgowana przez Jana Pawła II 25 marca 1992 r., w której można odnaleźć wiele wskazań dotyczących struktury organizacyjnej, a przede wszystkim rozmaitych aspektów formacji przyszłych duszpasterzy. Wspomniany dokument papieski wymaga podjęcia bezzwłocznie prac od kompetentnych instytucji kościelnych zmierzających do *aggiornamento* zasad funkcjonowania seminariów duchownych tak aby były one szkołami wszechstronnie przygotowującymi alumnów do podjęcia misji ewangelizowania współczesnego świata. Należy spodziewać się, iż owocem tychże prac będą w miarę szybko opublikowane nowe zasady formacji kapłańskiej w polskich seminariach duchownych. Na ich podstawie pasterze kościołów partykularnych w Polsce zatroszczą się o opracowanie regulaminów działania diecezjalnych szkół duchownych.